

Niektoré aspekty špecifikácie pojmu "obraz mesta" na príklade MPR Trnava

Momentálne sa rozpracúva viacero metodík, zameraných na komplexné hodnotenie životného prostredia. V mnohých z nich sa však často zabúda na skutočnosť, že na kvalitu životného prostredia vplyvajú nielen biologické aspekty. Dôležitou súčasťou životného prostredia je aj architektúra, s ktorou človek v bezprostrednom dotyku prežije väčšinu svojho života. Preto je veľmi dôležité zohľadniť, ako je človek schopný zžiť sa s kultúrnymi javmi, ktoré sa na architektúru viažu.

Aj architekti si všimli javy súvisiace s prostredím, kde sa ich tvorba realizuje. Zohľadnením všetkých aspektov charakteru prostredia vznikol v druhej polovici dvadsiateho storočia v architektúre samostatný smer, nazývaný "kontextualizmus". Ide v podstate o vedomé rešpektovanie daností prostredia (ktoré sa vždy ! bralo do úvahy), interpretované na dnešnej úrovni dialektického myslenia. Všetky interpretácie "kontextualizmu" (ktorý možno v dnešnej expanzívnej filozofii tvorby interpretovať v zásade ako ochranársky) sa zhodujú v hlavnom spoločnom celi - snahe zachovať charakter prostredia. Pojem "identita prostredia" alebo "genius loci" je už zaužívané slovné spojenie, vyjadrujúce spomenutý problém identifikácie kultúrnych javov človeka v priestore. Na interpretáciu identity prostredia vplyvajú predovšetkým psychologicko-orientačný, sociologický a významový aspekt, dôležité sú aj symbolický, národný, dokumentačný, pamiatkový aspekt a ďalšie. Za jedno z najdôležitejších sa považuje psychologicko-orientačné hľadisko. Od jeho jednoznačnosti závisí aj stotožnenie sa človeka s miestom svojej existencie. Tým, že sa zabezpečí ľahká a jednoznačná identifikácia častí prostredia, splnia sa hlavné požiadavky na optimálnu orientáciu v priestore. Za atribúty ľahkej orientácie v priestore sa považujú logické väzby medzi jednotlivými časťami štruktúry, závislé od logiky odlíšenia častí s iným významom na základe chápania charakteristických vlastností i kontextu ako prvoradých a od vzťahu polohy a funkcie v širšom kontexte.

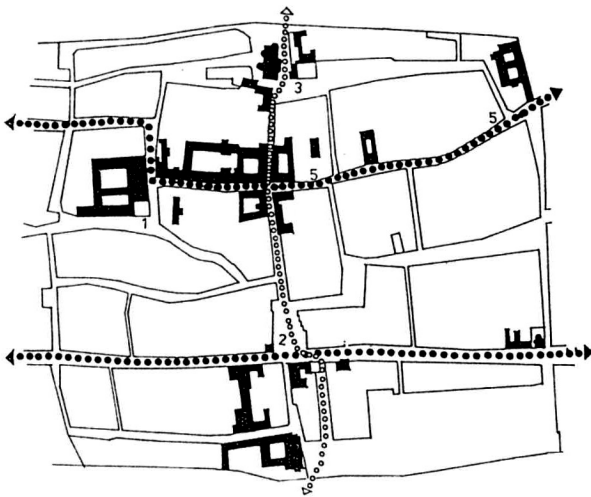
Tieto dva základné aspekty zohľadnil aj Lynch (1982) v metodike spracovania obrazu mesta. Charakterizoval v nej oblasti, trasy, uzly a centrá v sídle, hranice sídla a jeho oblastí a definoval touto metódou sídlo buď ako homogénne, prirodzene hierarchizované a gradujúce v centrách, prípadne ako roztrieštené, chaotické, bez akejkoľvek logickej interpretácie jeho jednotlivých častí.

Dnes už nie je žiadnym tajomstvom, že historické štruktúry s kontinuálnym a kompaktným charakterom, s jasným vyčlenením centra, hraníc a vstupu boli najzrozumiteľnejšími štruk-

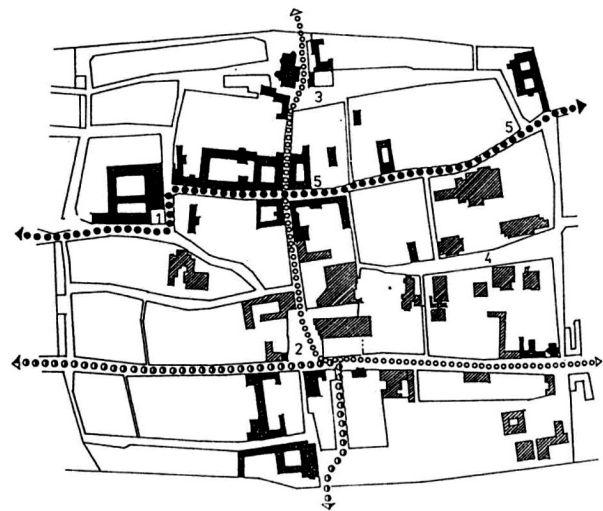
túrami, spĺňajúcimi predpoklady optimálnej orientácie aj v neznámom prostredí. Nové princípy tvorby, najmä však vstup solitérnej zástavby do pôvodne kompaktných historických jadier, boli veľmi negatívnym javom. Prílišné kontrasty vo všetkých princípoch vytvárania novodobých solitérov popreli logiku kontinuálneho zvýrazňovania významných častí významnou polohou a tomu zodpovedajúceho výrazného stvárnenia. Centrum sa stalo heterogénnym miestom indiferentných objektov, stratila sa príslušnosť k charakteru pôvodných oblastí, sídla, prípadne celému regiónu. Ostali len veľké priestranstvá pre nikoho.

Žiaľ, veľká časť slovenských miest stratila svoju charakteristickú identitu buď obostavaním historického jadra novou zástavbou do takej miery, že sa stratil pôvodný hierarchický význam centra, alebo sa narušila sama hmotná podstata historických jadier. V druhom prípade potom záležalo na tom, do akej miery sa pôvodná sídelná štruktúra narušila, prípadne či neboli zničené hlavné identifikačné body (znaky) celej štruktúry. Ich zničenie v príliš veľkej kvantite alebo podstatnej kvalite pre ňu znamenalo stratu pôvodnej identity.

Podobný osud stihol aj historické jadro Trnavy. Za mestskú pamiatkovú rezerváciu (MPR) ho vyhlásili najmä kvôli hrozbe, že v prípade pokračovania takej miery plošných asanácií ako v 70-tych rokoch, sídlo by v krátkom čase ostalo bez historického jadra. Po vyhlásení zvyšku historického jadra za MPR ostalo predstavenstvo mesta pred problémom, či možno vrátiť mestu pôvodný charakter, prípadne vytvoriť vôbec nejaký charakter častí mesta. Vzhľadom na veľkú mieru narušenia historickej štruktúry bolo totiž jasné, že úplný návrat k veľkolepému charakteru barokového katolíckeho mesta už nie je možný. Legislatívna ochrana historického jadra znamenala však aj aktualizáciu podkladov pre územný plán zóny, ktoré obsahovali aj analýzu obrazu mesta. Túto problematiku pod názvom "Analýza architektonických a urbanistických hodnôt MPR Trnava" spracoval r. 1989 kolektív Katedry teórie a dejín architektúry (Bencová,

Oblasti hmš Trnavy do 1. pol. 20. storočia

Oblasti súčasnej hmš cmz - Trnavy

legenda

	mestský špecifické objekty - do 1. polovice 20. storočia
	- súčasné
	oblasť Univerzitného námestia
	oblasť Gottwaldovho námestia
	oblasť Svätoplukovho námestia
	oblasť ul. Obrancov mieru
	Halenárska ulica
	mhd
	automobilová doprava
	peší ťah

Gregor, Gregorová, 1990) na FA SVŠT v Bratislave. Dôležitým krokom pri jej spracúvaní bola voľba metodiky analýzy obrazu mesta, ktorá potom výrazne ovplyvnila aj formulovanie záverov. Zvolená metodika spočívala v konfrontácii výrazu mesta v období jeho maximálnej zastavanosti a dnes. Analyzovalo sa historické jadro vo vzťahu k sídlu po jednotlivých trasách. Spoločnými ukazovateľmi pre vytypovanie trás v historickom jadre boli utilitárna a komunikačná funkcia v sídle, príslušnosť k uzlom (centrám) a jednoznačná priestorová identifikácia.

Charakteristika pôvodného obrazu mesta

Historické jadro Trnavy bolo ešte po II. svetovej vojne jednou z najhodnotnejších ukážok optimálne čitateľnej sídelnej štruktúry na rovine. Keďže zakladatelia mesta nemali možnosť komponovať hlavné dominanty na vyvýšené miesta, vysporiadali sa s rovinným handicapom Trnavskej tabule tak, že vytýčili pravidelnú sieť komunikácií (trás) s jasným oddelením pešej a vozovej dopravy. Na priečnu (pešiu) trasu nakomponovali väčšinu mest-

Ukážka konfrontácie pôvodného a súčasného obrazu mesta, v pôdorysnom vyjadrení

ských dominant, prípadne ich kumulovali v lokálnych uzloch sídla. V pôvodnom sídle sa dali jasne rozlíšiť tri oblasti charakteristickej zástavby - trhovú oblasť s reprezentačným charakterom meštianskych domov, cirkevnú oblasť s reprezentačným charakterom kanonických domov a palácov cirkevnej administratívy a univerzitnú oblasť s palácovým charakterom všetkých budov univerzitného komplexu. Výplň medzi nimi tvorila hospodársko-remeselnícka zástavba, ktorej mestský charakter sa spravidla menil vzhľadom na konkrétnu polohu v historickom sídle. Preto neboli v pôvodnom historickom meste medzi jednotlivými oblasťami ostré hranice. Výnimkou je iba univerzitný komplex, kde ostrá hranica prechodu palácovej architektúry do remeselnícko-hospodárskej nie je koncepčným zámerom, ale dôsledkom náhleho poklesu prosperity mesta. Ďalšou takouto hranicou bol kontrastný prechod vysokého kompaktného hradbového múra do úplne rovinného terénu.

Charakteristika súčasného obrazu mesta

Postupnou intenzifikáciou sídla sa pôvodné historické jadro (HJ) začalo rozrastať všetkými smermi. Aby sa odľahčilo od dopravy, vybudoval sa okružný dopravný systém, tvoriaci vlastne bariéru plynulého pohybu z HJ (ktoré tvorí CMZ) od ostatných častí sídla. Vzhľadom na to, že bariéra okružnej komunikácie okolo HJ je veľmi silným momentom a vonkajšia silueta pôvodného mesta vlastne už neexistuje, k hľadaniu jeho pôvodnej identity sa dalo pristúpiť len v polohe vnútorného obrazu

Ukážka vyhodnotenia identických priestorových vlastností analyzovanej trasy

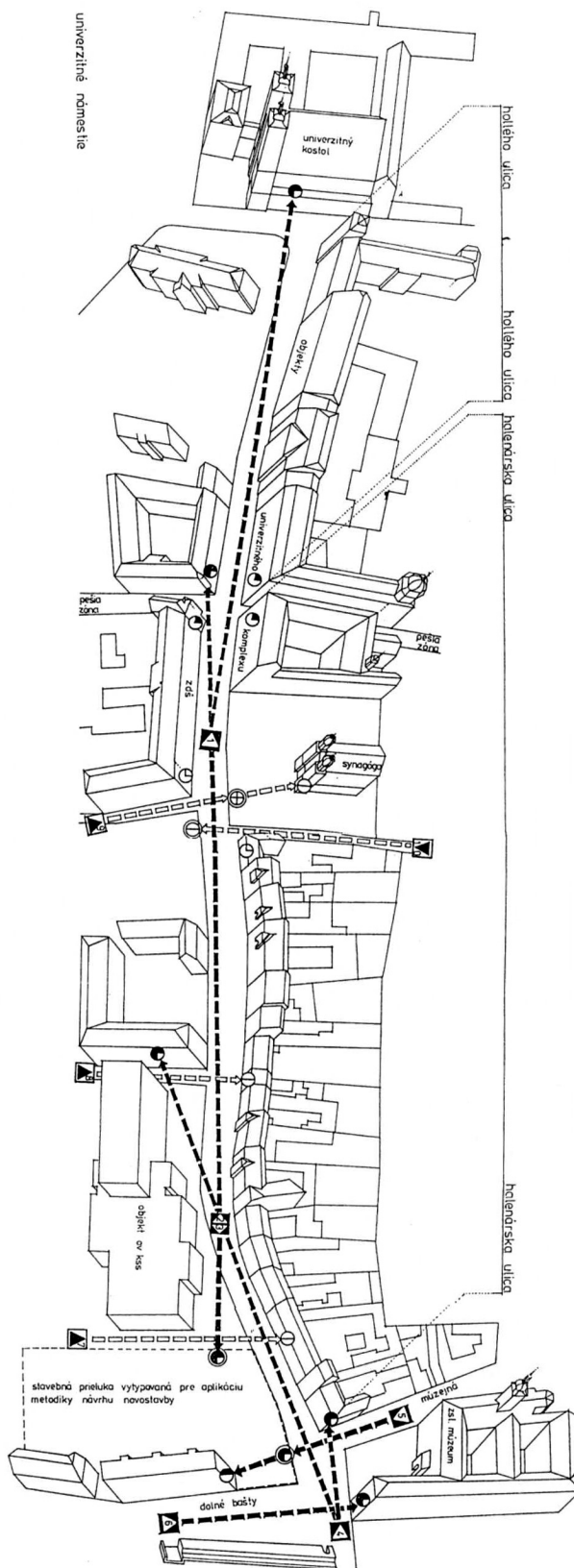
legenda

	hraničné stanoviská pohľadových uzáverov	hspu
	hspu z vedľajšieho priestoru	vp
	hspu z hlavného priestoru	hp
	situačná hodnota prieluky	
	situačná hodnota objektu	
	typologická situačná hodnota	vp
		hp
	fyzická situačná hodnota	vp
		hp
	typologická a fyzická situačná hodnota	vp
		hp
	objekty narúšajúce hierarchické vzťahy priestoru	

mesta. Aj napriek veľkým kvantitatívnym stratám jeho historickej štruktúry ostali dodnes čitateľné niektoré identifikačné znaky pôvodného sídla, ako napr. ostrá hranica opevnenia, vnímateľná najmä pri vnútornom obraze mesta. Charakter spomínaných troch oblastí sa najviac zachoval na Kapitulskej ulici (cirkevná oblasť), univerzitnú oblasť veľmi narušil výrazný solitér Stavoprojektu, trhovú oblasť Trojičného námestia budova pošty a kultúrneho domu. Hlavný komunikačný systém ostal síce zachovaný, jeho charakter sa však zmenil narušením pôvodného rozdelenia dopravy. Všetky dominantné identifikačné body sa zachovali, dokonca väčšina z nich sa naďalej viaže na pôvodný kontext nízkej kompaktnej zástavby, čím sa ich dominantný charakter nenarušil.

Výrazné zmeny v charaktere pôvodného obrazu mesta spôsobila nová oblasť administratívno-distribučného charakteru s centrom na ulici Obrancov mieru. Pôvodne jednopodlažnú kompaktnú zástavbu "Zeleného trhu" nahradila bezkoncepčná, chaotická, solitérna vysokopodlažná zástavba. V jej kontexte jeden z identifikačných bodov mesta (Paulínsky kostol) úplne stratil svoj charakter dominanty a svojou existenciou iba prispieva k štýlovému chaosu celej oblasti. Tento spôsob zástavby logicky vytvoril ostrú hranicu medzi novou oblasťou a pôvodnou kompaktnou zástavbou. Podobný problém vznikol aj pri západných hradbách na ulici T. Vansovej a kpt. Jaroša a v strede HJ na ulici Hornopotočnej a Pekárskej.

Samostatný problém analýzy obrazu mesta tvorilo skúmanie psychologicko-orientačného aspektu, pričom sa dospelo k záveru, že najväčšie problémy definovania "určitej identity" vznikajú pri príliš rôznorodých štruktúrach. Chaosu chýba logika, čo spôsobuje zlú orientáciu. Človek zneistie, snaží sa tieto štruktúry čo najskôr opustiť - vznikajú miesta nikoho. Paradoxom však je, že v týchto typoch štruktúr sú kumulované najmä

funkcie obchodného charakteru, takže obyvatel je nútený vo veľkej miere ich navštevovať. Podobný efekt sa predpokladal aj pri monotónnych štruktúrach, pôsobiacich indiferentne až fádne. Za najvhodnejšie sa považujú štruktúry s jasným tokom pohybu (miera kompaktnosti vymedzenia trasy) a optimálnou mierou rozmanitosti prostredia (nie už takou veľkou, aby nevýznamné časti prostredia konkurovali významovým dominantám). Túto kvalitu spĺňala väčšina pôvodných priestorov historického jadra.

Metóda hodnotenia vychádzala z dvoch základných rovín:

- hľadania logiky pôvodného charakteru obrazu mesta z hľadiska tradície, príslušnosti k pôvodnému katolíckemu centru s pevnou, konzervatívne zaužívanou osnovou mesta,
- vyhodnotenia vlastností artikulácie jednotlivých častí súčasného sídla z psychologického hľadiska.

Prekrytím významového a psychologicko-orientačného aspektu skúmania sa určité potenciálne možnosti návratu k pôvodnej identite obrazu historického jadra dali interpretovať podľa týchto kritérií:

- Tie typy nových kontrastných štruktúr, ktoré je neefektívne zbúrať (prípadne nechať na dožitie), dotvoriť v snahe
 - zmierniť prílišný kontrast objektov medzi sebou, prípadne kontrastných hraníc rôznych oblastí designom podobného charakteru, zmenou charakteru monumentálneho meradla,
 - eliminovať rušivé účinky prílišného kontrastu zeleňou.
- Prehodnotiť princíp zástavby v stavebných prielukách vzhľadom na priradenie určitého významu miestu, kde má novostavba stáť v súvislosti s jeho pohľadovou exponovanosťou (základnou vlastnosťou logickej artikulácie je nasledovná väzba - dôležitý objekt musí byť zďaleka vidieť a treba

ho preto aj výraznejšie stváriť). Tieto zaistenia majú zatiaľ charakter expertízneho posúdenia. Do akej miery sa reálny stav vnímania identických vlastností obrazu historického jadra obyvateľov mesta stotožní s expertízou spracovateľov, ukáže sociologický prieskum zameraný na zistenie názoru obyvateľstva na kvalitu životného prostredia Trnavy (uskutočňovaného v októbri a novembri 1992 v súbore 500 respondentov). Súčasťou výskumu bude aj objektivizácia uvádzaných expertíznych posúdení, týkajúcich sa charakteru častí mesta.

* * *

Navrhované opatrenia podľa nás umožnia dosiahnuť opäť základný charakter vnútorného obrazu mesta aj vzhľadom na to, že podstatná kvalitatívna časť jeho identických znakov sa dodnes zachovala. I napriek mnohým kompromisom, ktoré budú v konfrontácii s novou výstavbou nevyhnutné, ostávajú ešte veľké rezervy v revokovaní charakteru pôvodnej zástavby, najmä na miestach rozsiahlych stavebných prieluk.

Literatúra

- Bencová, J., Gregor, P., Gregorová, J., 1990: Analýza architektonických a urbanistických hodnôt MPR Trnava. FA SVŠT Bratislava.
- Burčík, V., Gregorová, J., 1992: Návrh a etalonizácia hodnotových kritérií (subjektovo-objektových) v homocentricky orientovanom prostredí. II. etapa VVÚ - "Systematika kvantitatívnych a kvalitatívnych kritérií humánneho životného prostredia" (kolektív autorov FA STU - rukopis).
- Gregorová, J., 1992: Rukopis prednášok na predmet - Teória a metodika tvorby v pamiatkovom prostredí. FA STU, Bratislava.
- Lynch, K., 1982: Obraz goroda. Strojizdat, Moskva.